

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СТРОКОВОЇ СЛУЖБИ

У статті здійснено аналіз основних підходів до соціалізації військовослужбовців строкової служби у військовому середовищі. Охарактеризовано основні підходи до трактування поняття військового середовища та зазначено етапи соціалізації військовослужбовців строкової служби у військовому середовищі. Описано стратегії поведінки особистості військовослужбовця в істинних армійських колективах. Окреслено психолого-педагогічні аспекти соціалізації особистості військовослужбовця в умовах військової служби. Описано вивчення та аналіз самооцінки динаміки соціалізації військовослужбовців строкової служби в військовій частині. Виділено умови для забезпечення результативної соціалізації військовослужбовців в умовах армії.

Ключові слова: військовослужбовець строкової служби, військового середовища, військовий колектив, соціальне військового середовища.

Актуальність дослідження обумовлюється тим, що військова служба є видом діяльності людини, яка за своїми характеристиками виходить за межі буденного. Зважаючи на складність військової праці, насиченості його різними стресогенними факторами, особливе місце в роботі військової частини займає проблема надання допомоги військовослужбовцям нового поповнення в період їх соціалізації в умовах армійського життя.

Поняття «особистість» не має однозначного визначення, а в межах різних теоретичних підходів характеристик його зміст не є однозначним. Зокрема, серед зарубіжних психологів даний аспект проблеми досліджували А. Адлер, А. Маслоу, К. Роджерс та інші. Серед радянських учених проблему особистості вивчали Б. Ананьєв, О. Бодальов, О. Леонтєв, А. Петровський, С. Рубінштейн та інші.

Помітний інтерес до питання в теорії особистості простежується і в сучасній українській психологічній науці: І. Бех, М. Боришевський, З. Карпенко, О. Киричук, Г. Костюк, А. Мудрик, що сприяло важливому обґрунтуванню і розробці даної проблеми.

Спільним у вибраних визначеннях є те, що людина – соціальний індивід, який поєднує в собі риси загальнолюдського, соціально значущого та індивідуально неповторного. Головний акцент при цьому робиться на соціальній сутності особистості як представникові відповідного соціуму, громади, суспільства. Водночас особистість виступає носієм індивідуальних рис, що вказують на її належність до системи «рівня організації».

Інтенсивна військова діяльність і соціалізація військовослужбовців строкової служби першого року служби протікає в умовах, часом екстремальних для невідповідної людини (високі вимоги до засвоєння фундаментальних для військової частини знань, жорсткі тимчасові рамки, дисципліна, наряди, роботи, що скорочують час). «Основна напруга в процесі соціалізації до нових умов відчують, з одного боку, пізнавальні психічні процеси військовослужбовців, а з іншого - психофізіологічні і особистісні якості, які сприяють підтримці високої працездатності в екстремальних умовах» [2].

Тому метою статті є розгляд проблеми соціалізації особистості до умов військової служби.

Виходячи з міркування, що «соціалізація включає як цілеспрямований вплив на особистість, так і стихійні, спонтанні процеси, що впливають на її формування» [4, с. 13], закономірною є думка, що здійснюється цей процес під впливом об'єктивних і суб'єктивних чинників. Під об'єктивними розуміють такі матеріальні чинники, які виступають передумовою процесу соціального становлення людини: природну обстановку; суспільство з його відносинами; колективи і неформальні групи; національні і сімейні відносини. Тобто об'єктивними умовами соціалізації особистості є сукупність матеріальних і духовних чинників, що впливають на процес соціального становлення людини та визначають його «суб'єктивні умови соціалізації – це життя кожної людини, її неповторна історія пізнання й досвіду» [2, с. 15].

Так, у процесі соціалізації до умов військової служби можна виділити варіанти соціалізаційної поведінки військовослужбовців залежно від якостей особистості та типу колективу.

Більшість психологів враховують наступні стратегії поведінки особистості військовослужбовця в істинних армійських колективах:

– при збігу ціннісних орієнтацій особистості і колективу відбувається активне включення молодого солдата в усі види діяльності, засвоєння статутних правил взаємовідносин, самовизначення і самоствердження на основі ідентифікації з даним колективом;

– при розбіжності має місце пасивне включення в діяльність колективу, зовнішнє згоду з статутними нормами без їх внутрішнього прийняття та визнання, можливі конфлікти з командирами і членами колективу.

Тому проблема соціалізації в нових умовах життя військовослужбовців строкової служби виходить на перший план, а її адекватна оцінка в динаміці є одним з основних показників прогнозу успішності подальшого проходження служби військовослужбовців строкової служби і військово-професійної діяльності у військах.

У зв'язку з цим було проведено вивчення та аналіз самооцінки динаміки соціалізації військовослужбовців строкової служби в військовій частині. В процесі обстеження використовувалися варіанти оригінальної анкети самооцінки соціалізації, які дозволяли перевести відповіді в 5-бальну шкалу.

Анкетування проводилося анонімно для військовослужбовців (анкети нумерувались згідно зі списком обстежуваних, що дозволяло в подальшому встановити їх авторство) в кілька етапів: після першого півроку військової служби, після першого року військової служби і після другого року проходження військової служби. Зміст питань анкети дозволяло провести вивчення та порівняльний аналіз соціалізації в динаміці:

1) до військової служби (військово-професійна спрямованість, ВПС);

2) до умов життя і побуту у військовій частині (проживання в казармі, військова дисципліна, наряди і т. д.);

3) до військового колективу;

4) до навчально-бойової діяльності.

Було проведено обстеження 303 курсантів у віці 18-25 років.

У процесі аналізу рівня військово-професійної спрямованості та мотивації до подальшого проходження військової служби виявлено, що після першого півроку проходження військової служби високий рівень ВПС (військово-професійна спрямованість) визначається у 28,2% (85 осіб) військовослужбовців, після року військової служби у 25,5% (77 осіб). Низька ВПН визначалася у 5,1% (16 осіб) військовослужбовців після першого півроку військової служби і у 2,4% (7 осіб) - після першого року. При цьому у переважної більшості військовослужбовців строкової

служби – 66,7-72,2% (202-218 осіб) на першому році проходження військової служби визначався середній рівень мотивації до військової служби.

Абсолютна більшість військовослужбовців відзначали, що, незважаючи на труднощі військової служби, бажання стати офіцером залишається. Жоден військовослужбовець залишив поза увагою, що у нього повністю пропало бажання проходити військову службу у військовій частині. Протягом другого року військової служби кількість військовослужбовців з високим рівнем ВПС зросла до 74,2% (224 особи), в основному за рахунок військовослужбовців строкової служби, у яких до цього визначався середній рівень військово-професійної мотивації. У той же час слід зазначити, що до кінця другого року служби дещо зросло до 6% (19 осіб) число військовослужбовців, у яких ВПС знизилось.

Аналіз стану і динаміки соціалізації до умов життя і побуту у військовій частині і показав, що протягом першого півроку служби більшість військовослужбовців (72,0% - 218 осіб) швидко звикали до умов життя і побуту у військовій частині. Ті чи інші труднощі соціалізації до побуту і військової дисципліни відзначалися майже у третини військовослужбовців (28% - 85 осіб) з них мали низький і середній рівень соціалізації).

Після першого року проходження військової служби до кінця не змогли адаптуватися і звикнути до умов життя у військовій частині близько 11% (33 особи) військовослужбовців строкової служби, в той же час, високий рівень адаптованості визначався вже у 89% (230 осіб) військовослужбовців строкової служби.

Вивчення динаміки соціалізаційних процесів показало, що соціалізація військовослужбовців строкової служби протягом другого року служби не є однорідним процесом, так як поряд з позитивною динамікою 13,3% (40 осіб) військовослужбовців) у деяких військовослужбовців відзначається «уповільнення» соціалізації 2,7% (8 осіб) військовослужбовців, які відзначали хорошу динаміку адаптованості в першому році служби і виникнення певних труднощів - у другому) або відсутність позитивної динаміки взагалі (8,2% - 25 осіб).

Після другого року служби високий рівень соціалізації відзначався вже в абсолютної більшості військовослужбовців (91,5% - 277 осіб). Разом з тим окремі дезадаптаційних порушень зустрічаються у 6,5% (20 осіб), а виражені труднощі після другого року військової служби продовжують відчувати близько 2% (2 особи) військовослужбовців строкової служби.

Аналіз соціалізації військовослужбовців строкової служби до умов військового колективу виявив, що добре адаптуються 72% (218 осіб) військовослужбовців після першого півроку служби і 76,1% (230 осіб) після року проходження військової служби.

Середній рівень соціалізації до колективу в умовах військової частини (не набули до цього часу друзів) після першого року служби відзначається у 21,2% (64 особи) військовослужбовців строкової служби. Низька соціалізація визначається у 2-5% (2-15 осіб) військовослужбовців строкової служби (важко складаються взаємини в колективі, виникають конфлікти). Після другого року військової служби повністю адаптовані вже 83,5% (253 особи) і лише 1,6% (5 осіб) не можуть адаптуватися.

При вивченні стану і динаміки соціалізації до військової діяльності по результатами самооцінки виявлено, що в першому півріччі військової служби в військовій частині виражені труднощі зазнавало 8,2% - (25 осіб) військовослужбовців, основна частина (62,4% - 189 осіб) справлялася з завданнями та обов'язками, але і вони відчували напругу. Не зазнавали труднощів соціалізації до військової діяльності тільки 29,4% (89 осіб) військовослужбовців.

На другому році військової служби кількість військовослужбовців з вираженими труднощами соціалізації зросла до 22,7% (68 осіб) вони відзначили, що проходити

військову службу стало ще важче. Кількість осіб з високим рівнем соціалізації знизилася до 15,3% (46 осіб).

Негативна динаміка пояснюється тим, що в цей період військовослужбовці строкової служби опановують складні фундаментальні основи військової справи.

Таким чином, до 83% (251 особа) військовослужбовців першого року військової служби так чи інакше відчують труднощі і напругу в процесі навчально-бойової діяльності (мають відпрацювання, здають повторно заліки і т. д.), з них до 23% (69 осіб) потребують допомоги командування і психологів. Протягом другого року військової служби ситуація не скільки стабілізується і відбувається позитивна динаміка соціалізації: кількість дезадаптованих знижується до 7% (21 особа), а кількість високоадаптованих до навчально-бойових навантажень зростає до 23% (69 осіб).

Необхідно підкреслити, що в період молодості на етапі найбільш інтенсивного становлення особистості вирішуються дві основні групи проблем. Перша група пов'язана з придбанням індивідуального життєвого стилю, проблемами особистісного становлення, які молоді люди ставлять і вирішують самі для себе.

Вирішення цих проблем, перш за все, залежить від самої особистості, від її активності, психологічної стійкості, задатків і здібностей до різних видів діяльності, а в цілому – від рівня соціально-психологічної адаптації до різних умов життєдіяльності. Другу групу проблем визначає суспільство - для ефективної і продуктивної самореалізації в соціальному світі необхідні освоєння соціальних ролей, досягнення певного соціального статусу, формування громадянських якостей особистості.

Найхарактернішим для віку призовників є неоднорідність соціального становища особистості. «З одного боку, особистість призовника продовжує хвилювати проблеми, «успадковані» від підліткового етапу – власна вікова специфіка, право на автономію від старших. З іншого боку, перед ними стоять завдання життєвого самовизначення» [5, с. 251].

Дана соціальна ситуація розвитку, тобто таке поєднання зовнішніх і внутрішніх факторів визначає і особливості розвитку особистості призовників.

Для забезпечення результативної соціалізації в умовах армії, військовослужбовці строкової служби 18-20 років повинні:

- мати досить високий комунікативний потенціал;
- приймати всі сторони свого «Я», приймати себе у всій повноті поведінкових проявів;
- бути досить виборчими в комунікативних контактах;
- бути орієнтованими на дотримання загальноприйнятих норм поведінки;
- прагнути до лідерства і прояву домінуючих якостей в своєму оточенні;
- характеризуватися ефективною соціалізацією в рамках даного колективу і військово-професійної діяльності в цілому, і при цьому відчувати інтерес і емоційну насиченість життя і емоційний комфорт;
- прагнути досягати успіху в різних видах діяльності, отримувати більш високі результати ціною менших зусиль за рахунок удосконалення своїх умінь;
- мати установку на захисну поведінку, при цьому враховувати обставини і ситуації в умовах армії, коли без ризику можна отримати бажаний результат.

Ефективність соціалізації військовослужбовців строкової служби 21-25 років сприяють:

- високий особистісний адаптивний потенціал;
- високий рівень нервово-психічної стійкості і поведінкової регуляції;
- орієнтація на дотримання загальноприйнятих норм поведінки;
- добре розвинений рівень комунікативних здібностей.

До нових чинників, які впливають на військовослужбовця, відносяться: «інший ритм життя, статутний розпорядок дня, вимоги військової дисципліни, дотримання субординації, значні фізичні та психічні навантаження, необхідність придбання спеціальних військових знань і навичок, освоєння нового кола обов'язків, певні побутові незручності тощо» [4, с. 37-38].

Таким чином, процес соціалізації до військової служби є навантаженням, що перевіряє пристосувальні і компенсаторні можливості організму молодого воїна, надійність його психічної діяльності.

Використана література:

1. Соціально-психологічні засади професійного спілкування офіцерів: Навч. посіб. для курсантів / [А.М. Богуш, О.В. Мазурік, В.І. Паламарчук, С.К. Хаджирадєва]. – О. : ОІСВ, 1998. – 88 с.
2. Соціальна робота в Україні: Навчальний посібник / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін. За ред. І.Д. Зверєвої, Г.М. Лактіонової. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.
3. Культурологія: Учеб. пособ. / [Г.В. Драч, В.Е. Давидович, А.Н. Ерыгин и др.]; под ред. проф. Г.В. Драча. – М.: Альфа-М, 2003. – 432 с.
4. Назаренко С.В. Соціологія: Учеб. пособ. – СПб: Питер, 2009. – 496 с.
5. Харчев А.Г. Соціологія виховання. – М.: Политиздат, 1990. – 394 с.

ГЕДЗУР АНАСТАСИЯ СЕРГЕЕВНА. Психолого-педагогические аспекты социализации военнослужащих срочной службы.

В статье осуществлен анализ основных подходов к социализации военнослужащих срочной службы в военной среде. Охарактеризованы основные подходы к трактовке понятия военная среда и указано этапы социализации военнослужащих срочной службы в военной среде. Описаны стратегии поведения личности военнослужащего в истинных армейских коллективах. Определены психолого-педагогические аспекты социализации личности военнослужащего в условиях военной службы. Описан анализ самооценки динамики социализации военнослужащих срочной службы в военной части. Выделены условия для обеспечения результативной социализации военнослужащих в условиях армии.

Ключевые слова: военнослужащий срочной службы, военная среда, воинский коллектив, социальная военная среда.

HEDZUR ANASTASIYA. *Psycho-pedagogical aspects of socialization conscripts.*

The article analyzes the main approaches to the socialization of conscripts in the military environment. Characterized main approaches to the interpretation of the concept of war that stage environment and socialization conscripts in the military environment. Described behavior strategies of the individual soldier in true military units. Outlined psychological and pedagogical aspects of socialization soldier in the conditions of military service. We describe the study and analysis of the dynamics of self-socialization conscripts in the military unit. Highlighted conditions for effective socialization of the military in terms of the army.

Keywords: conscript soldier, military environment, military collective, social military environment.